

Отримано: 30 червня 2023 р.

Прорецензовано: 20 липня 2023 р.

Прийнято до друку: 25 липня 2023 р.

e-mail: elena_palkevitch@yahoo.fr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3575-8471>

Researchgate ID: Olena_Palkevich

Google Scholar: Olena_Palkevych

e-mail: kirillneklesa98@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-18(86)-18-23

Палькевич О. С., Неклеса К. Т. Концепт «гуманізм» як втілення гуманістичних ідей епохи Відродження в мові Франсуа Рабле. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 18(86). С. 18–23.

УДК: 811'243:378.016]:001.895](477)

Палькевич Олена Сергіївна,

викладач,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Неклеса Кирил Тарасович,

студент,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

КОНЦЕПТ «ГУМАНІЗМ» ЯК ВТІЛЕННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ІДЕЙ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ В МОВІ ФРАНСУА РАБЛЕ

У статті досліджуються мовленнєві засоби реалізації концепту «ГУМАНІЗМ» в творчості письменника та філософа епохи Відродження Франсуа Рабле.

Концепт розглядається авторами статті як елемент з'єднання мислення та мови, як одиниця оперативної свідомості, що виступає як цілісне відображення дійсного факту, фрагменту дійсності. Концепт «ГУМАНІЗМ» подається у трьох вимірах: 1) концепт груповий, лінгвокогнітивний; 2) концепт лінгвокультурологічний з етнокультурною складовою французького бачення гуманізму; 3) художній (індивідуальний) концепт, який відображує двічі опосередковану художню картину світу за допомогою авторської мови.

В статті розробляються 3 моделі цього концепту: ідеальна схематична модель, її мовна реалізація у вигляді фрейму-прототипу і фреймова модель вербалізації концепту «ГУМАНІЗМ» в першій частині роману Ф. Рабле «Пантагрюель».

Ключові слова: концепт, фрейм, гуманізм, лінгвокогнітивістика Відродження, Франсуа Рабле.

Olena Palkevych,

Teacher,

Oles Honchar Dnipro National University

Kyryl Neklesa,

Student,

Oles Honchar Dnipro National University

THE CONCEPT OF HUMANISM AS EMBODIMENT OF HUMANISTIC IDIAS OF THE RENAISSANCE IN THE LANGUAGE OF FRANCOIS RABELAIS

The article considers the language ways of embodiment the concept of «HUMANISM» in the works of the Renaissance writer and philosopher François Rabelais.

The concept is considered by the authors of the article as an element of the connection of thinking and language, as a unit of operational awareness, that is depicted as a coherent reflection of a real fact, a fragment of reality. The concept of «HUMANISM» is presented in three dimensions: 1) a group concept, linguistic-cognitive 2) a linguistic-cultural concept with an ethno-cultural component of the French vision of humanism; 3) an artistic (individual) concept that reflects twice mediated artistic picture of the world using the author's language.

The article develops 3 models of this concept: an ideal schematic model, its language embodiment in the form of a prototype frame and a frame model of the verbalization of the concept «HUMANISM» in the first part of F. Rabelais' novel «Pantagruel».

Keywords: concept, frame, humanism, cognitive linguistics, Renaissance, François Rabelais.

Постановка проблеми. Людство за свою історію зазнавало декілька значних етапів розвитку, коли за вельми короткий час з'являлась величезна кількість обдарованих особистостей, що випереджували свій час на сторіччя. Згадаймо хоча б період Античності, коли світу явилися великі філософи, драматурги, письменники, історики та вчені. Але за розквітом думки настали так звані «темні часи» Середньовіччя, коли на майже тисячоліття люди забули про ті певні засади гуманізму та любові до знань, якими послуговувались такі мислителі як Анаксагор, Платон та Евклід. Майже тисяча років знадобилась на те, щоб нарешті досягнути розуміння потреби здійснити той антропологічний переворот, що колись був здійснений Сократом, та знов звернутись до вивчення природи на кшталт філософів Мілетської школи.

У середині XIV століття, в епоху Відродження гуманістичні ідеї виходять на світову арену розвитку Світового духу. Саме визнання людини, людських прав та інтересів було центральною ідеєю гуманістичного світогляду епохи Відродження. З найважливіших мислителів та діячів, що працювали над тими гуманістичними ідеями, що тепер ми можемо розглядати як такі, що вплинули на становлення та розвиток епохи Відродження, можемо виокремити наступних: Микола Кузанський, Галілео Галілей, Леонардо да Вінчі, Томас Мор, Томмазо Кампанелла, Мікеланджело Буонарроті, Джордано Бруно та багато інших.

Власне сам термін «відродження» зустрічається вже в італійських гуманістів, наприклад, у історика мистецтвознавства Джорджо Вазарі. В сучасному значенні цей термін вперше був ужитий французьким істориком Жюлем Мішле у XIX сторіччі (Дараган, 2007), Бертран Рассел в своїй «Історії західної філософії», аналізуючи різницю між духовним станом Середньовіччя та Нової історії, найважливішими змінами вважає «падіння авторитету церкви» та «зростання авторитету науки» (Рассел, 1995: 618). Ми погоджуємося з такою оптикою бачення зміни парадигми на користь ренесансного світосприйняття, але для кращого розуміння гуманістичних ідей епохи Відродження вважаємо за необхідне провести порівняльний аналіз опозицій в системі відносин між людиною – Богом – природою – суспільством в Ренесансі та Середньовіччі.

Розпочнемо саме з опозиції антропоцентризм – теоцентризм і розглянемо дефініції цих термінів. Згідно з філософським словником, антропоцентризм – це сукупність поглядів на людину як кінцеву мету світобудови та центр Всесвіту (Шинкарук, 2002). Теоцентризм, – розуміння світу, у якому джерелом і причиною всього сущого виступає Бог. Він є центром світобудови, її початком та буттям, і є відповідальним за все, що відбувається в універсумі (Шинкарук, 2002) Тобто в цій базовій характеристиці світоуявлення епохи ми можемо побачити основну різницю між Відродженням та Середніми Віками стосовно ставлення до людини та Бога, місця людини у Всесвіті. У Середньовіччі людина могла займати лише підпорядковане становище відносно Бога, у Відродженні людина сама стає богом, що може не лише пізнавати природу, що її оточує, а й змінювати її так, як їй заманеться. У зв'язку з такою явною трансформацією світосприйняття відбувається трансформація ставлення до основних питань, якими опікувались кращі розуми Європи.

Йдеться, перш за все, про етичні питання, що були першочерговими для людей Середньовіччя і полягали у вирішенні задачі отримати щастя в небесному житті через пізнання і любов до Бога. Відповіді на етичні питання базувались на тексті Святого писання – головній збірці гносеологічних одкровень для середньовічної людини. Для людини Відродження щастя сприймається перш за все як самоціль людського буття. Вона намагається знайти відповіді на свої запитання в оточуючому світі та світі природи, як, наприклад, це робив філософ, вчений та пантеїст Джордано Бруно.

І хоча гуманісти не відкидали креаціоністські ідеї, а також ідеї безсмертя душі (Аралова, 2015) у Відродженні людина вже більше не може довіритися Біблії, їй потрібно «деконструювати» природу та знайти у ній всі відповіді на свої запитання. Відродження прагне емпіризму та нового методу у науці, що й було остаточно реалізовано в Новий час в роботах Р. Декарта, Ф. Бекона та І. Ньютона на противагу Середньовіччю.

Звільнення від авторитету церкви, на думку Б. Рассела, призвело до зростання індивідуалізму, що змогло надати імпульс творчій свободі митцям, літераторам, філософам і науковцям для того неабиякого розвитку, що продемонстрував цей період світової історії (Рассел, 1995: 619). Якobi Буркхардт, швейцарський історик та теоретик культури, підкреслює, що ренесансний індивідуалізм орієнтований на реальну людину, таку, як вона є, і протиставляє його середньовічній корпоративності, в якій особистість не проявляється і майже не може проявитися в силу *Zeitgeist* (духу часу) Середньовіччя.

І, безумовно, індивідуалізм як соціальний світогляд, що підкреслює цінність особистості, створив нового громадянина Нової історії, активного і вільного у своєму виборі суспільства. Мислителі Відродження виступали за створення сильної єдиної національної держави та здійснили перші спроби теоретичного обґрунтування ідеї громадянського суспільства, незалежного від релігійно-теологічних настанов (Вільчинський, 2019). На основі усього вищевикладеного ми пропонуємо розглянути гуманістичні ідеї Відродження як певний концепт, когнітивний та лінгвокультурологічний феномен, фрагмент концептуальної картини світу людини Відродження, відображення *Zeitgeist*, та провести аналіз твору Франсуа Рабле з точки зору його втілення автором.

Тема дослідження концепту ренесансного гуманізму є **актуальною**. З одного боку, гуманізм є феноменом універсальним, оскільки він існував в різні епохи від античного гуманізму Аристотеля, Сократа та інших філософів до екзистенціального гуманізму Ж.-П. Сартра та в різних культурах світу (гуманізм Петрарки, Ф. Рабле, Т. Мора, Конфуція, К. Маркса, релігійний гуманізм ісламу тощо). Зараз він залишається начасним, тому що не тільки пов'язаний з поверненням до тих ідей та ідеалів, що були провідними в античні часи, а й з формуванням базових понять, на яких і вибудовується соціокультурний фон Модерну, котрий триває і дотепер. Саме ренесансний гуманізм, що передбачає довіру до людського роду, бажання йому добра, надію на його розвиток. на прогрес та спирається на минуле, у цей час, позначений епідеміями та війнами, здається, стає основним перехрестям різних духовних та культурних маршрутів, незважаючи на національні та етнічні відмінності людей.

Метою цієї статті є дослідження ідей гуманізму на основі твору одного з головних його представників в епоху Відродження – Франсуа Рабле; розгляд основних характеристик цього періоду та реалізації цих тенденцій у вокабулярі, якими користувався письменник у головному своєму творі «Гаргантюа та Пантагрюель».

Об'єктом дослідження виступає універсальний концепт Ренесансний гуманізм як відображення *Zeitgeist*, його складові, а його предметом є вербалізація цього концепту в творі французького гуманіста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепт – поняття лінгвокогнітології, яку у вітчизняному мовознавстві розвивали О. Воробйова, С. Жаботинська, А. Зеленько, О. Кубрякова, З. Попова, Т. Радзівська, О. Селіванова та ін. Однозначної дифініції та потрактання цього феномена не існує. Ми поділяємо думку А. Бабушкіна, Н. Болдирева, О. Кубрякової, І. Стерніна, що концепт є елементом з'єднання мислення та мови, певною ідеєю, що існує як одиниця оперативної свідомості і виступає як цілісне відображення дійсного факту, фрагменту дійсності.

Викладення основного матеріалу. В ролі наукової гіпотези ми зводимо концепт ГУМАНІЗМ Ф. Рабле в романі «Гаргантюа та Пантагрюель» до трьох основних вимірів.

Оскільки концепт ГУМАНІЗМ належить до універсальних концептів, то **перший вимір** – концепт груповий, лінгвокогнітивний, з акцентуацією ціннісного елементу. В нашому випадку йдеться про відображення безпосередньої ККС, сукупності впорядкованих знань, присутніх у свідомості європейців часів Нової історії, зокрема періоду Відродження, яка реалізується через Дух епохи. Цей концепт є найбільш загальним. Він представлений у вигляді ідеальної когнітивної моделі (тобто ідеалізованого знакового образу).

Ідеальна когнітивна модель РЕНЕСАНСНОГО ГУМАНІЗМУ, яку ми пропонуємо, є образно-схематичною і створена на базових ідеях цього концепту, представлених в дослідженнях цитованих нами авторів. Ці абстрактні ідеї структуровані

у фреймі (або ментальному просторі, за Дж. Лакоффом), тобто формалізованій моделі, що уніфікує, систематизує і схематизує певні компоненти концепту (знання, досвід, ціннісні асоціації) й відображає способи їх існування й функціонування, відношення між ними. Згідно з теорією Ч. Філлмора, фрейм – це система концептів, які співвідносяться так, що для розуміння будь-якого з них треба осягнути всю структуру, до якої входить цей концепт (Філлмор, 1988). Завдяки функції посередника, між семантичним та когнітивним рівнями, фрейм має подвійний статус: «з одного боку, належить до ментальних структур, є однією з одиниць представлення знань, а з іншого боку, знаходить своє вираження у мовленні (усному і писемному), експлікуючись за допомогою мовних засобів» (Козак, 2007). Фрейм має ієрархічну структуру: вершину (тему) і слоти, що заповнюються пропозиціями. Ми визначаємо пропозицію (згідно з Т. Шмелевою) як властивість змісту, який відбиває позначуваний фрагмент дійсності, певний «стан речей» і характеризує різні способи її репрезентації. Тип пропозицій, що заповнюють слоти у фреймі концепту ГУМАНІЗМ, – логічні, оскільки «репрезентують результати розумових операцій і повідомляють про деякі встановлені ознаки, властивості, відношення» (Шмелева, 1988: 12). Структурно семантичні відношення у когнітивній моделі концепта ГУМАНІЗМ (що є фреймом-взірцем, прототипом) характеризується схемою ЦІЛЕ – ЧАСТИНА, де ціле (вершина) – це тема концепту, а частини – його ознаки (слоти). Такий фрейм, за класифікацією С. Жаботинської (Жаботинська, 1999), є партонімічним (відповідає поняттю мати-володіти). Крім того, цей фрейм є комплексним в тому сенсі, що відповідає більше ніж одній пропозиційній структурі. Перша пропозиція співвідносить базовий шар ГУМАНІЗМ з його сегментами:

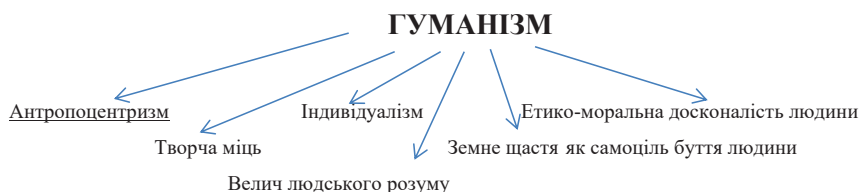

Рис. 1. Ідеальна схематична модель концепту Ренесансний ГУМАНІЗМ

Друга пропозиція належить до типу пропозиції характеристики (Шмелева, 1988: 15), оскільки побудована за принципом співвідношення поняття (яке є сегментом базового шару) із його логічним визначенням, що містить у собі його найістотніші ознаки.

Для сегменту *антропоцентризм* ми маємо наступні характеристики: ідеалізація земної тілесної людини: самоцінність людської особистості, людина – основна цінність, кінцева мета світобудови та центр божественного всесвіту, «вінець творіння», синонім Божественної досконалості, неповторна особистість, здатна впливати на оточуючий світ.

Для сегменту *індивідуалізм, визнання людських прав та інтересів*: право на свободу (право вільного вибору, право формувати власну сутність); на ініціативу (відстоювання енергійним та активним індивідумом власної життєвої позиції); право на власність (усвідомлення й відстоювання власного); самостійність, сила, влада над усім існуючим і, над самою собою.

Для сегменту *щастя як самоціль онтологічного буття людини*: радість, пристрасний інтерес до її земного життя, її тілесність – у центрі нової системи культурних цінностей.

Для сегменту *етико-моральна досконалість людини як ідеал шляхетності*: моральне благородство (постійне духовне самовдосконалення, формування гармонійної, яскравої, сильної і відкритої особистості); необхідність бути корисним для себе і для інших.

Для сегменту *велич людського розуму, інтелекту*: гуманістична спрямованість пізнання, освіченість (вихованість, допитливість, оволодіння сумою гуманітарних знань «*studia humanitatis*»): широка загальнокультурна ерудиція, вільне володіння давніми мовами та риторична майстерність), існування в світі Логосу, «деконструкція» природи та розвиток емпіричної науки, чисельні наукові відкриття, ототожнення Бога та природи (пантеїзм), скептицизм спрямований проти «абсолютних істин».

Для сегменту *творча свобода митців, творча міць, талант*: потужний розвиток мистецтв, філософії, творчість як мета життя та служіння людям.

Для унаочнення характеристики кожного сегменту, що складає концепт Ренесансний ГУМАНІЗМ, пропонуємо мовну модель, котра визначає зв'язок суб'єкта дії (разом із його ознаками) з базовим предикатом (самою дією), а також стилістичні прийоми ідеалізації цього поняття.

Таблиця 1.

Мовна модель характеристики сегментів, що складають концепт Ренесансний ГУМАНІЗМ (фрейм-прототип)

Сегменти	Суб'єкт дії. Хто? Іменники	Ознака. Яка? (Який? Які?) Прикметники з оцінним значенням, з позитивними конотаціями	Дія. Що робить? Дієслова	Стилістичні прийоми ідеалізації (порівняння, метафори, алюзії), узагальнення, створення пафосу
Антропоцентризм	людина, особистість	тілесна, земна досконала, неповторна, самоцінна	впливає на оточуючий світ	вінець творіння, основна цінність, центр всесвіту, кінцева мета світобудови, досконала як Бог
Індивідуалізм	індивідум	енергійний, активний, ініціативний вільний	відстоює свою життєву позицію, усвідомлює свої права, формує власну сутність	влада над усім існуючим і, над самою собою

Земне щастя	людина	вільний, радісний, тілесний	живе тут і зараз	самоціль онтологічного буття, буття людини як найвища точка потрібності універсума
Етико-моральна досконалість людини	особистість	моральний, благородний, гармонійний, яскравий, сильний, відкритий, вихований, допитливий, корисний для себе і для інших	формує власну особистість, духовно самовдосконалюється та вдосконалює своє буття засобами раціональними та значущими; існує в світі людей як необхідна частина оволодіння сумою гуманітарних знань «studia humanitatis»: вільно володіє давніми мовами та риторичною майстерністю	ідеал шляхетності
Велич людського розуму, інтелекту	вчений	розвинутий, освічений, ерудований	розділяє світ на дві істини, досліджує світ, осягає Всесвіт	існування в світі Логосу
Творча міць	художник	вільний, талановитий, працьовитий	пізнає світ та втілює його в своїх творах, служить людям	творчість як мета життя

Другий вимір концепту ГУМАНІЗМ – концепт лінгвокультурологічний з етнокультурною складовою саме французького бачення гуманізму. Лінгвокультурологічний концепт досліджує вияви культури народу, що вербалізовані у мові, і визначається як когнітивна одиниця, що характеризується етносемантичною специфікою та розрізняється за сферами людської діяльності, наприклад: наука, мистецтво, побут людини тощо (Н. Д. Арутюнова, А. Вежбицька, С. Г. Воркачев, В. І. Карасик, Д. С. Ліхачев, С. Х. Ляпін, Ю. С. Степанов, Л. О. Чейненко, В. І. Шаховський).

Франсуа Рабле не тільки відчував вплив Zeitgeist, а й одночасно створював його, адже не тільки культура формує культурологічну свідомість людини, але й люди, що насяляють епоху, визначають її нові духовні та матеріальні цінності. Тому ідеали гуманізму у Ф. Рабле втілюються не просто через чисті поняття мислення, а через призму буття француза 16-го сторіччя, що мислить та пише саме французькою. При цьому мовна картина світу, тобто сукупність зафіксованих у мові уявлень народу про дійсність, на нашу думку, стає для нього вирішальною у створенні власної парадигми відносно гуманістичного проєкту епохи Відродження. В цій статті ми не ставимо на меті дослідити ККС французького ренесансного гуманізму, ми обмежуємось аналізом мовної (опосередкованої) картини світу, яку категоризує цей **лінгвокультурологічний концепт**, на основі відомого твору Франсуа Рабле. Таким чином, йдеться в більшій мірі про художнє світобачення автора, вербалізоване в його творі, що дає підстави говорити про **художній (індивідуальний) концепт (останній вимір)**, який відображає двічі опосередковану художню картину світу за допомогою авторської мови.

Перейдемо до аналізу власне самого твору. Не маючи змоги проаналізувати в цій статті весь твір французького гуманіста (через його обсяг і можливе розгалуження і ускладнення концепту, що досліджується) зупинимось на главах LII – LVII книги першої роману, а саме описі Теємського абатства (*Abbaye de Thélème*), утопії Франсуа Рабле, квінтесенції його гуманістичного ідеалу.

Таблиця 2.

Мовна модель характеристики понять (як сукупності основних істотних ознак), що складають концепт (як інформацію про всі ознаки реалії) Ренесансний ГУМАНІЗМ Франсуа Рабле (фрейм для представлення знань)

Сегменти	Суб'єкт дії. Хто? Іменники	Ознака. Яка? (Який? Які?) Прикметники з оцінним значенням, з позитивними конотаціями	Дія. Що робить? Дієслова	Стилістичні прийоми ідеалізації (порівняння, метафори, алюзії), узагальнення, створення пафосу
Антропоцентризм	les gens, les dames	libres, bien nés, noblement instruits, belles, ; et les beaux, bien formés, et bien natures.	FAIS CE QUE VOUDRAS	ils seront acceptés à l'abbaye de Thélème,
Індивідуалізм добровільність виконання дій	les gens, les dames	libres	Toute leur vie était organisée [...] selon leur vouloir et franc arbitre quand bon leur semblait; quand le désir leur en venait. Nul ne les éveillait, nul ne les forçait [...] à faire quoi que ce soit; faire tous ce qu'ils voyaient plaire à un seul, si tel est leur désir	Відсутність стін як метафора свободи : où mur y a et devant et derrière, y a force mur-mure, envie, et conspiration mutue une vile servitude fait déchoir et assujettit, le joug de la servitude

Земне щастя, спільне життя ідеал любові	les religieux les religieuses	libres,	se levaient du lit, buvaient, mangeaient, travaillaient, dormaient; conversaient en compagnie honnête, jouaient, allaient ébattre aux champs, chassaient au vol ou poursuivaient le gibier, montaient au cheval, grâce à cette liberté, ils entrèrent en louable émulation de faire tous ensemble ce qu'ils voyaient plaire à un seul; s'ils avaient vécu en confiance et en amitié encore mieux la continuaient-ils en mariage, d'autant se entr'aimaient-ils à la fin de leurs jours comme le premier de leurs noces.	Метафора щастя в прекрасних матеріальних речах з багатьма епітетами розкоші, багатства, краси: <i>la construction splendide de l'abbayé, le décor très riche du manoir des thélémites et des vêtements des religieux et les religieuses</i>
Етико-моральна досконалість людини	les chevaliers Les dames	bien instruits, bien nés, si preux, de si belle allure, si adroits à pied et à cheval, si vigoureux, plus alertes et plus élégantes, si mignonnes, moins fâcheuses, plus doctes à la main, à l'aiguille	ils tendaient librement vers la vertu, bien remuaient, maniaient tous bâtons, toutes sortes d'armes faisaient tous les actes féminins honnêtes et libres	Метафора честі, закладеної природою в людину: <i>Les gens ont par nature un aiguillon, qui toujours les pousse à accomplir des faits vertueux et les éloigne du vice, honneur:</i>
Велич людського розуму, інтелекту		noblement instruits	n'y avait parmi eux personne qui ne sût lire, écrire, chanter, jouer d'instruments de musique, parler cinq ou six langues	Метафора безглуздість життя за встановленим розкладом <i>gouverner au son d'une cloche</i> на відміну від здорового глузду і згоди <i>bon sens et entendement</i>
Творча міць	Les religieux	libres, bien instruits,	composer en cinq ou six langues autant en vers qu'en prose	

На основі порівняння універсальної моделі Ренесансного гуманізму (Таб. 1) і мовної моделі характеристики понять, що складають однойменний концепт Франсуа Рабле (Таб. 2) зазначимо, що в сегменті *антропоцентризму* для автора передовими ознаками для суб'єкта дії стають епітети на позначення свободи та незалежності (*libres*), сформованості людини як окремої і доволі важливої персоналізованої субстанції, що доволі сильно суперечить схоластичним уявленням про людину як душу, що утворює форму кожної окремо взятої людини. Для Рабле, як потім і для представника сучасного гуманізму Сартра, людина формує себе сама та вирішує, якою їй бути. Ми можемо окреслити це як одну з провідних ознак раблезіанського гуманізму, що реалізується через епітети на кшталт *bien formées et bien naturées*. Також треба окремо виділити девіз Телемського абатства *FAIS CE QUE VOUDRAS*, що додатково допомагає розкрити Рабле його відношення до людини як до самостворюючої субстанції. Іншими словами, автор демонструє нам людей благородних та витончених, які стають такими не за примусом, а за власною волею, розглядаючи самовдосконалення як самоціль життя і саме це і формує на нашу думку тогочасний гуманізм, що докорінно змінив *Zeitgeist* Нового часу.

В сегменті *індивідуалізм* Рабле як і в попередньому пункті виводить головним епітетом слово – вільні (*libres*), що допомагає нам пов'язати в концептуальному полі два вищезгаданих поняття – антропоцентризм і індивідуалізм та пов'язати їх один з одним. Але, на відміну від антропоцентризму, поняття індивідуалізму є більш вузьким за своїм об'ємом та представляє собою реалізацію певної сторони антропоцентризму, а саме – реалізації творчої свободи в межах антропоцентризму як головної творчої сили для розвитку особистості (відсутність стін виступає як метафора свободи). Саме через свободи ми і можемо реалізувати наслідки сегменту антропоцентризму, що потім реалізуються в індивідуалізмі.

Стосовно *сегменту морально-етичної досконалості людини*, як і в розглянутій нами ідеальній моделі, в своєму концепті Рабле змальовує людину, яка має високий рівень гуманітарної освіти і духовно розвивається: вмє читати, писати, розмовляє 5-6 мовами, грає на музичних інструментах та «прагне до чесноти». При цьому цікавим є той аспект, що раблезіанський гуманіст має вроджені чесноти: він «від природи має стимул (*«aiguillon»* (жало)) честі, який його відштовхує від пороків. Письменник це обґрунтовує тим, що підкреслює шляхетне походження телемітів (*«nobles»*, *«bien nés»*). Але при цьому він наполягає й на постійному фізичному самовдосконаленні особистості: для чоловіків це майстерне володіння зброєю, бойовими навичками, для жінок – це «шляхетні й вільні жіночі дії», такі як рукоділля, шиття. Обидві статі показані вправними наїзниками і мисливцями. Тобто фізична (тілесна) досконалість є для Рабле такою ж важливою як і моральна. Його людина, як і в ідеальній моделі, вдосконалює своє буття, зокрема через побудову надзвичайно гарної, багато прикрашеної будівлі абатства, використання прекрасного одягу, зброї тощо. Тут є чітке перетинання з сегментом *земне щастя*, в якому письменник конкретизує загальну тезу, що характеризує ренесансну ККС про те, що людина «живе тут і зараз» досить

довгим переліком певних повсякденних дій, які приносять радість всім через вільний вибір і бажання «робити разом те, що подобається робити кожному».

Щодо сегменту *велич людського розуму*, підкреслимо, що Рабле не просто змальовує людину, яка пізнає, осягає світ, але самим фактом організації життя абатства за принципом «здорового глузду і злагоди» (*bon sens et entendement*) ламає каркас середньовічного догматизму божої людини, яка має вірити, а не досліджувати Всесвіт, бути бідною, цнотливою і підпорядкованою суворим нормам і розпорядку. Здоровий глузд, освіченість і свобода надає людині творчої міцї, тому телеміти «складають твори в прозі і в поезії п'ятьма-шістьма мовами».

Основні висновки. Очевидно, що Франсуа Рабле тонко відчував Дух часу, в якому протікало його життя, та був одним з творців тенденцій епохи, на яких і будувалась нова парадигма світосприйняття: повернення до античних традицій в супереч середньовічній схоластиці, ціль котрої було подавити усе земне перед авторитетом церкви та Бога. Але, як ми бачимо, епоха в цілому виставляє зовсім нові та нестандартні тенденції, такі як антропоцентризм, індивідуалізм, творча міць індивідуума та інші, що докорінно змінювали ситуацію в культурному полі Європи назустріч Новому часу, в якому головна цінність складала саме гуманістична оптика бачення світу, пантеїзм та наукове світосприйняття.

Рабле не просто буде у першій книзі «Гаргантюа і Пантагрюеля» першу Утопію у французькій літературі, а ставить людину на перше місце як у філософському плані, так і в художньому. Тому гуманізм стає провідним мотивом і головною темою для Рабле, і не дарма він обирає абатство, а не замок, наприклад. На наш погляд, Рабле це робить для зламу стереотипу, підходу до пізнання, в рамках якого, будь-яка релігійна установа, як, наприклад, абатство стає місцем невігластва та темноти, що неприпустимо для гуманіста Рабле. Замість служб та релігійних читань його монахи та монахині є людьми широкої освіти, а головне – вони вільні робити, що і коли вони забажають, і навіть в будь-який час піти з абатства, на відміну від справжніх монахів, в яких послух і суворий розпорядок є базовими поняттями життя в монастирі. Крім того його телеміти не бідні, а мають благополучне буття серед краси і багатства, гарно харчуються і весело проводять свій час. І найбільш революційний прояв ідеї людини Відродження в романі – сумісне проживання в релігійній установі обох статей, можливість і бажаність любовних стосунків між ними. Життя Людини більше не кероване спокутуванням первородного гріха, а прагненням щастя, духовної та фізичної досконалості. Рабле показує читачам, кого він хоче залишити за стінами цієї нової країни, а кого взяти із собою: нову людину-гуманіста: добродішного походження, високоосвічену, яка живе серед краси і достатку, має свободу волі (*le franc arbitre, fais ce voudras*), але діє у злагоді з іншими людьми.

Перспективи. Дослідження концепту ренесансного гуманізму на основі аналізу маленького, хоч і змістотворюючого, фрагменту великого роману «Гаргантюа і Пантагрюель» не може охопити всю художню картину світу Ф. Рабле. Принаймні, поняття тілесності як базису існування людини гуманічного світосприйняття, яке досить скупо вербалізоване в представленому нами концепті, як відомо, в тексті всього твору набуває не тільки суттєвого, але й гіперболізованого значення, відображаючи різні події в житті тіла: народження, ріст, старіння, хвороби, лікування, харчування, совокуплення, смерть тощо. Тому основними перспективами розвідок вербалізації концепту ГУМАНІЗМ в творчості Ф. Рабле є розширення матеріалу дослідження з метою співставлення художнього концепту письменника та лінгвокультурного концепту французького гуманізму взагалі.

Література:

1. Аралова Е. В. Духовность и гуманизм эпохи Возрождения. *Власть*. 2015. Том 23. № 3, С. 48–52.
2. Бертран. Р. История западной философии / пер. з англ. Ю. Лісняк, П.Тарашчук. К.: Основи, 1995. 759 с.
3. Вільчинський Ю. М., Кучера Т. М. *Філософія: навч. посіб.* М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Електрон. текстові дані. Київ. КНЕУ. 2019. С. 75–92 URL: <https://www.slideshare.net/ssuser110dbb/pdf-257559401> (дата звернення 29.06.2023).
4. Гуманізм епохи Відродження. Філософські ідеї епохи Відродження, їх значення. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13165/> (дата звернення 29.06.2023).
5. Дараган Н. Д. О гуманизме эпохи Возрождения. *Вестник Таганрогского института им. А.П. Чехова*. 2007. № 2. С. 8–10.
6. Козак С. Релевантність теорії фреймів у сучасній лінгвістиці. *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки*. Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк. 2007. № 3. С. 257–260.
7. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов. *Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки»*. Вип. 11. 1999. С. 12–25.
8. Соколов В. В. Европейская философия XV-XVII веков. *Высшая школа*. М., 1984. 448 с.
9. Шмелева Т. В. Семантический синтаксис. Текст лекций. Красноярск: Красноярск. гос. ун-т. 1988. № 53. С. 23–24.
10. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания. *Новое в зарубежной лингвистике*. М., 1988. № 23. С. 52–62.
11. Філософський енциклопедичний словник. НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. VI, 742 с.

References:

1. Aralova E. V. (2015) Spirituality and Humanism of the Renaissance. *Vlast*. 2015. Tom 23. № 3, S. 48-52 [in Russian].
2. Bertran. R. (1995). A History of Western Philosophy. (U. Lisniak, P. Tarashchuk transl. from engl.). K.: Osnovy, 759 s. [in Ukrainian]
3. Vilchynskiy Yu. M., Kuchera T. M. (2019) Philosophy: education manual. Ministry of Education and Science of Ukraine, DVNZ «Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Hetmana». – Elektron. tekstovi dani. Kyiv. KNEU. S. 75–92. URL: <https://www.slideshare.net/ssuser110dbb/pdf-257559401> [in Ukrainian].
4. Humanism of the Renaissance. Philosophical ideas of the Renaissance, their significance. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13165/> [in Ukrainian].
5. Daragan N.D. (2007). About humanism of the Renaissance. *Vestnik Taganrogskogo instituta im. A.P. Chekhova*. № 2. S. 8-10. [in Russian].
6. Kozak S. (2007). The relevance of the theory of frames in modern linguistics. *Naukovyy visnyk Volyns'koho derzhavnoho universytetu im. Lesi Ukrainky*. Volyn. derzh. un-t im. Lesi Ukrainky. Luts'k. № 3. Filolohichni nauky. S. 257-260 [in Ukrainian].
7. S.A. Zhabotinskaya. (1999). Conceptual analysis: types of frames. *Visnik Cherkaskogo universitetu*. Issue 11, Series «Philological sciences». P. 12 – 25. [in Russian].
8. Sokolov V.V. (1984) The European philosophy of XV-XVII centuries. M: Vysshaya shkola. 448 p. [in Russian].
9. Shmeleva T.V. (1988). Semantic syntax. T. V. *Shmeleva's Test of the lectures*. Krasnoyarsk: Krasnoyarsk. gos. un-t. № 53. s. 23–24. [in Russian].
10. Fillmor Ch. (1988) Frames and semantics of comprehension. *New in foreign linguistics*. M., № 23. S. 52–62. [in Russian].
11. Philosophical encyclopedic dictionary (V. I. Shynkaruk's edition.). (2002). NAN Ukrainy. In-t filosofii imeni H. S. Skovorody. Kyiv. Abrys. [in Ukrainian].